

*Hər dəfə onun barəsində yazmaq qərarı
verəndə özüm özüm ilə üz-üzə dayanıram,
çünki, saçından-dırnağına qədər səmimiyyət,
müsbat aura və Azərbaycan qadınının
xanım-xatınlığını özündə yaşadan, daşıyan
və heç kimə də bunu diktə etmədən görünürəyən, yəni təbliğ edən Sona Çerkəz mənim
həyatımda önməli bir yer tutub. Elə bu
doğmaliq da onunla səhbetimi həmişə həm
canlı, həm də məsuliyyətli edir. Yəni, ona
verəcəyim sualları da bilirom, hətta bəzən,
eşidəcəyim cavabları da. Lakin üz-üzə oturanda
bu suallar da formatını dəyişir, cavablar da.
Sənki onu yenidən tanıyıram, onun iç dünyasına özümdən bir qapı açıram. Bax, bu yenilik də söz adamlarının,
eləcə də "Ədalət" in oxucularının yaxşı tanıldığı
Sona xanım Çerkəzi yeni ampulada
müsahib edir. Elə bu müsahibədə olduğu
kimi...*

- Yaradıcılığınızı izləyən, taleyinizə bələd olan biri kimi bilirom ki, tanınmış şair və yazarlardan sizə çox sayda məktublar gelib və gelir. Taleyinizə bağlı saysız müsahibələr vermisiniz. Mən də sizdən bayramlar ərefəsində bir müsahibə almaq istəyirəm. Kimdir Sona xanım?

- Sona Məmməd qızı Məmmədova-Quliyeva Dərələyəz mahalının tanınmış kişilərindən sözünün əri olan, el-obasına yaranan, uzun illər hüquq-mühafizə orqanlarında şərəflə çalışan Məmməd Məmmədovun qızıdır. Anası Səriyyə xanım, Vedibasar mahalının qanyatıran kişi lərindən sayılan Həsən Süleymanovun qızıdır və ömrünün əlli ilini təhsil sisteminde çalışan bir xanımdır. Onu da deyim ki, atam nə qədər ciddi və tələbkər idisə, anam o qədər sakit və mülayim bir qadındır. Atam on ile yaxındır ki, həyatda yoxdur. Anam isə şükrülər olsun yaşayır. Doğru deyib atalar, "aile olmaq üçün biri od, biri su olmalıdır..."

- Sona xanım, siz istənilən yerdə, eləcə də qardaş məmləkətdə ölkəmizi əsl Azərbaycan xanımı kimi təmsil edirsiniz və bu da siz tanıyanları, eləcə də mən qururlandırır, ona görə ki, bu təmsilcilik bizim xanımların kimliyini ortaya qoyur. Bilirəm ki, qardaş Türkiyədə də dəfələrlə onların dəvəti ilə toplantılar qatılmışınız. Bilirik ki, sizi orada da çox sevirlər, oxuyurlar. Hətta on beş kitabınızın biri Türkiyə türkçəsində işıq üzü görüb. Hansı şəhərlərdə olmuşunuz və ən çox yadda qalanlar?

- Men ilk önce bildirmək istəyirəm ki, rəhmətlik həyat yoldaşımıla uzun illər BDU-nun filologiya fakültəsinin qiyabi şöbəsinin dekanlığında çalışan, Çerkəzi doğma qardaşı qədər sevən Tamilla Əliyeva artıq uzun illərdir Türkiyənin Əskişəhər Osmanqazi Universitetində çalışır. Və hətta orada onu Azərbaycan-Türkiyə arası sevgi körpüsü adlandırmırlar. Çox vəfali qadındır. Onu da deyim ki, artıq Türkiyə vətəndaşdır. Uzun illər mənim taleyimle bağlı yazdığını xatirələr və məqalələrlə mən onun sayəsində orada yetərinə tanınırdım. Ən çox onun çalışdığı şəhərə dəvət almışam. Tokatda (Şeir şöleni adlanan tədbirdə) olmuşam. Çox məzmunlu və maraqlı çıxışlarım olub. Niksarda aşiq Əmrəhər Ərzurumluun yubileyin qatılmışam, ona həsr olunmuş o tədbirdə maraqlı çıxışım olub. Ən çox yadda qalan isə Ankara da Atatürkün məzarını ziyanət etməyim və keçən il İqdirdə Xocalı faciəsinə həsr olunmuş tədbirdəki, eləcə də may ayında Adana şəhərindəki Cukurova Universitetində "Yaşayan yazarlar" adlı toplantıda çıxışım və görüşlərim olub. Bütün bu görüşlərim haqda hər zaman mətbuatımızda geniş yazılarla çıxış etmişəm.

- Sona xanım, çox səmimi insansınız, buna görə də çox sevilirsiniz. Demədiyiniz, yazmadığınız nə isə varmı?

- Əlbette, var, həm də lap çox. Əslində, həyatımı planlaşdırıdım kimi yaşaya bilədim. Nə əlimə qələm götürmək, nə də nə isə yazmaq ağılımda yox idi. Bunları dö-

Rənglər könül dünyamızın əksidir

nə-dənə demişəm. Qələmə aldıqlarımı ömrün son iyirmi ilində yaşadıqlarım yazdırıb mənə. Demədiklərim yəqin ki, heç zaman deyilməyəcək, çünki yənə anamın çox işlətdiyi ifadələrdən birini deyəcəm: "Qarın süfrə deyil ki, hər gələnin qabağına acaşan". Yazmadıqlarım var, ya qismət, çünki ömrün atkeçməz çox yolları var...

- Ağ saçlar sizə çox yaraşır... Fələyin acığına saçlarınızı rəngləmədiniz?

- Mən fələyin acığına çox şeylər elemişəm. Məsələn, Çerkəzin yoxluğunun birinci ildönümüne qədər çox çətinliklərlə, 1995-ci ildə, qanuni surətdə pasportumda dəyişiklik edə bildim, yəni Sona Çerkəz oldum. Bu işdə mənə çox köməkliyə dəyən rəhmətlik atama və səlahiyyətli insanlara - Əlisahib Orucova, o vaxtkı hüquq fakültəsinin dekanı, mənə illərlə təsəlli verən professor Yusif Mehdiyevə bu gün də minnədarlıq duyuram. Çünkü o vaxtlar bunu etmək çətin məsələ idi. Indi 22 ildir ki, dərs apardığım fakültələrdə dərs cədvəllərində mənim auditoriyamın əvvəlində Sona Çerkəz yazılır. Elə həmin il ona həsr olunmuş ilk kitabım da işıq üzü gördü. O uzaq kənd yollarından yorulmayaraq, hər vaxt, ele bu gün də onun məzarını ziyarətə gedirəm. Çox sevdiyi iyə ağaclarını ebedi uydugu yerdə bitirə bildim. Yubileylərini çox yüksək səviyyədə həmkarları və sevənləri ilə qeyd etməyə çalışmışam. Adı nəvəmin adında yaşayır... Doğrudur, bunlar quru təsəllidir. Özü yoxdur... Lakin bu minvalla sənəram ki, onu unudulmağa qoymadım. Əslində, onu yaxşı tanıyanlar unuda bilməzlər... Saçlarını rəngləməməyimin başqa səbəbi var. Bu yaxınlarda "Olaylar" qəzətindəki müsahibəmdə ilk dəfə bu haqda ətraflı danışmışam. 44 yaşım vardı onda, saçlarında bir dənə də ağ saç yox idi. Lakin oğlumun toyu ərefəsində həyat yoldaşım mənə xına alıb gətirdi və "xinanın ərrində xoşum gəlir, toydan əvvəl bunu saçlarına qoysaşan" dedi. "Mütəq" dedim, lakin toyun təlaşı, vaxtimın azlığı unutdurdu o söhbəti mənə və heç qoymadığım halda yenə qoymadım. Toydan bir neçə gün sonra məlum qəza baş verdi, həyat yoldaşımı itirdim. Qırıncı günü mən o xinanı evdə gördüm, çox pis oldum və aparıb o xinanı onun məzəri üstüne səpdim. Elə oradaca da and içdim ki, bir daha əlimə xına götürməyəcəm. Bir il sonra isə saçlarını artıq ağappaq idi.

- Bilirəm kimi, iki oğlunuz var, qızınız yoxdur. Bir şeirinizdə "qızsız ana duzsuz olur" yazmışınız. Belədirmi?

- Bu, deyimdir. Mən yazılarimdə belə deyimlərdən tez-tez istifadə edirəm. Əlbəttə ki, qız ananın tumarıdır, o, edə biləni oğul edə bilməz. Lakin mən həyatda elə oğulları görmüşəm ki... Elə biri mənim həyat yoldaşım. 90 yaşlı anasının qarşısında özünü körpə usaq kimi aparardı. Onun hər sözü oğlu üçün pozulmaz qanun idi. Xoşu gəlməyən birisine anası desəydi ki, salam vermə, çalışıb o adamlı üz-üzə gəlməzdi. Bunu bütün qohum-əqrəba və Çerkəzi tanıyanlar bilir. Deyirdi ki, "anam mənim yerdəki Allahımdı, məni sevən anama diqqətli olsun". Bir dəfə anasını xəstəxanaya müayinə üçün aparmışdı, inanın ki, baş həkim Maqsud doktordan şöbə müdürüne qədər hər kəs təəccüb eləyirdi ki, biz heç belə oğula rast gəlməmişik, səhər-axşam anasının başüstündədir... Övladın bu cür diqqəti ananın ürkəli olması deməkdir. Nə isə... Oğulun da, qızın da baş uca edəni, türkələr

demiş, xeyirlisi...

- Sona xanım, kitablarınızın birində "Qaynanamdan" adlı yazınızı-hekayənizi oxumuşam və son kitabınızda ona həsr olunmuş gözəl bir şeiriniz də var. Özünüz necə qaynanaşınız?

- Mən indi özümü tərifleyim? Yox, sadəcə olanları deyəcəm, çünkü siz demiş, ətrafında çox insanlar var, yəni məni tanıyanlar, qohum, qonşu mənim necə qaynana olduğumu bilirlər. Bilirsiniz ki, biz gəlin götürdikdən iki həftə sonra qaynatasi-dayısı məlum qəzada dünyasını dəyişdi. Əslində, mən o vaxtdan qaynana sözünü içimde dəfn etdim. Sadəcə ona nece dəstek olmağımdan danişacam. Biz onu orta məktəbi bitirdikdən sonra gətirmişik. İlk zamanlar başımı ağrı-acıdan qaldırıb nə haqdasa düşünmək istəmirdim. Sonralar fikirləşdim ki, gəlin də təhsil almalıdır. Qardaşım Fəzlinin köməkliyi ilə ona təhsil verə bildim. Sonra Bakı Dövlət Universitetində işə düzəldim. İllerdir orada çalışır. İlk gündən iki nəvəmin hər əziyyətinə onunla bərabər ciyin verirəm. Heç kəsən, nə onun tərəfindən, nə öz tərafimdən kömək istəmədən. Yenə türklər demiş, "yeməmişəm, yedirmişəm, geyməmişəm, geydirmişəm". Bu gün nəvələrim ikisi də tələbədir. Onların təhsil problemi, üstəlik, xeyir-sər və s. problemlər mənim üstümdədir. Heç kəs mənim qədər onların qəhrəni çəkməyib. Hərdən də düşünürəm ki, en sonda mənim də adım qaynanaşdır, nənədir. Bunlar yazıda çox asan başa gəlir, əməldə - həyata keçməkdə isə cəfa, fədakarlıq, qiyim və zaman tələb edir. Qaynana tanıyıram (qohum-əqrəbəda da, dostlarım arasında da), deyir ki, "gəlinin uşaqlarına anası baxsın" və yaxud "atasına baxmışam, uşaqlarına da mən baxmalyam?". Bu illərdə dileyəmədən sonsuz əzabları və qayğıları da olub ki, onları yaddaşım və ürəyimdə pərdələmişəm. Qaldı ki, mən qaynanaş haqqında yazmışam, yazacağam da yəqin ki, çünki o, Çerkəzin anasıdır... Bir də mən yaxşılığı yaddaşıma əkirim, acıları ürəyimə gömürəm.

- Sona xanım, sizcə oğul-gəlin problemi nə üçün bitmir?

- Bunun çox səbəbi var. Hər şey oğuldan asılıdır. Oğul ananı gəlindən önce tanır, onun hansı xarakterə və ya hövsələyə sahib olduğunu bilir. Əger oğul bütün bunları bilərkən, ananı ayağa verirse, dəyərini bilmirsə, hörmətini saxlamırsa, gəlin hökmən bir gün "ərbəzəngiyə" dönməlidir. Valideynini ayağa verən kişi anlamalıdır ki, özü özünü gözdən salır və sözü kəsərdən düşür. Bu problemlərin kökündə çox şeylər var deyə, həlli tapılmır. Bəzi gəlinlər anlaşımaq istəmirlər ki, onlar da bir gün qaynana-

olacaqlar. Bir də ən böyük problem qızlarının ayaqlarının altına daşdan uca pilləkən qoyan analardadır...

- Sona xanım həyata yenidən gəlsəydi və bilsəydi ki, bu ağrılı taleyi yaşayacaq, yənə də müəlliminin sevgisinə "hə" cavabı verərdi?

- Bəli, heç düşünmədən. Onu da deyim ki, mən on birinci sinifdə ancaq təhsil haqqında düşünürüm və o vaxt Çerkəz mənim ədəbiyyat müəllimim idi... Ətrafımızda hər kəs bilir ki, o, məni yüzlərin içində seçmişdi. Çünkü qohum-əqrəbadan coxları öz qızlarını açıq-aşkar Çerkəze verməyi onun anasına bildirmişdilər. Hətta uzun illər qohum-əqrəba içinde qısqanlıq və kin bizə münasibetinde özünü biruze verirdi. Sevmək, seçmək azdır, dəyər vermək lazımdır. Çerkəz dəyər verməyi bacaran insan idi, çünki özü dəyərli idi, diqqətli idi. Onun yazdığı bir gündəlik var, mənə verdiyi qiymət və övladları haqda düşüncələri o gündəlikdə açıq-aydın və təfərrüati ilə əksini tapıb. Mənim üçün də ən böyük qədir-qıymət odur...

- İnsanlarda sevmədiyiniz və ya ətrafinizdan ən çox umduğunuz nədir?

- İnsanlarda sevmədiyim və heç görmək istəmədiyim xüsusiyətlərində birincisi səmimi olmamaq və məkrilikdir. Elələri çox təhlükəli olur... Mənəm-mənəm dəyənləri, haqq-saya təşəkkür hissini itirənləri sevərəm. Həyatda bəzi insanlar var ki, onlar ümumiyyətlə "sağ ol", "minnətdaram", "nə yaxşı ki, varsan" ifadələrini deməkdən qorxular sanki. Mən belələrinə qarşı çox üsyanıram. Ataların gözəl misalı var: "Biri bilməyən, mini də bilməz".

Mən ətrafımdan tək umacağım, Bilənlər bilir ki, diqqətdir, dostum. Dünyada olanlar dünyada qalır, Umsan, sən də, mənə, silqəli dost um.

- Sona xanım kim üçün və ya nə üçün darixir?

- Darixmaq hissi zamanla dəyişə bilir. Bəzən atam üçün darixıram, son günlərinə xatırlayanda göz yaşlarına boğuluram. Mən onun ilki idim, anasının adını vermişdi mənə atam. Mən də o adı nəvəmə vermişəm. Bəzən özümü xoşbəxt saydığım Çerkəzli günlərə dönürəm, gönənəyirəm, sizləyirəm, qələmi əlimə alıb taleyimin gileyini yazmağa başlayıram. Qardaşım Füzuli üçün çox darixıram. Onun bu dünyadan nisgilli getməsi, bir ömür haqq-sayıının suya dönməsi ürəyimin ağrılı qabarıdır. Demək istəyirəm ki, darixmaq hissini hər an yaşayıram. Eti-bərli, səmimi, dərdimdən yorulmayan rəfiqələrim var, mənə hər an diqqətli olan həmkarlarım var, onlar üçün darixıram. Alılahıma min şükür, anam var. Başına pərvanə tək dolanan qardaşım Fəzlinin yanında olsa da, tez-tez görsəm də, yəne onun üçün darixıram. Səni anlayan, olduğun kimi qəbul edən üçün darixarsan, biganə, sousur və daşqətblə birisi üçün kim darixar ki? Bu yönələ əslində mən şanslı insanam. Ləyəqətli, candan yanın və məni olduğum kimi qəbul edən dostlarım çoxdur. Onları çox sevirəm və onlar üçün hər an darixıram.

(Ardı 15-ci səhifədə)

- Sona xanım nədən qorxur həyatda?

- Təkəbbürlü və hörmət-izzət qanmayan unutqanlardan, iç üzünü daim pərdəleyənlərdən və bir şeirimdə yazdığını kimi, "bu dünyani evi bilib, həsarını hörənlərdən". Bir ömür əzabını çəkdiklərimin soyuqqanlılığından çox qorxuram. Bilirsiniz niyə qorxuram? Mən heç özümü düşünməmişəm həyatım boyu, insanlara dünya mali ilə deyil, canımla, zamanımla yararlı olmuşam... Bəziləri bu gün deyirlər ki, olan olub, keçən keçib, unut, elədiklərini də, bilməyənləri də... Sən o bilməyənləri, haqq-say qanmayanları dəyişə bilməyəcəksən ki.

*Unut deyirsənsə, unudacağam,
Əgər unutmağa ömür yetərsə.
Mənim çəkdiyimi göydəki bilir,
Unutdum deməklə hər şey bitərsə...*

- Yaşamaq nədir Sona xanım üçün?

- Bu sualın cavabını, mənəcə, böyük şairimiz Bəxtiyar Vahabzadənin dediyi kimi cavablandırısam, daha doğru olar: "Yaşamaq yanmaqdır, yanasan gərək". Hər mənada yanmaq. Valideyninə, evinə-ocağına, dost deyə bildiyinə, qohumuna, qonşuna... Ümumiyyətlə, yaşamaq ömrün adıdır, mənəcə.

Rənglər könül dünyamızın əksidir

- Sona xanım hansı rəngi sevir?

- Əvvəller bənövşəyi rəngi, yəni açıq yasəmən rəngini çox sevərdim. Yeri gəlmışkən, bir də yasəmən çıçəyini çox sevərdim. Çərkəz o çıçeyin en gözelini "Pasaj bazarı"ndan seçib alardı mənə. Bu gün isə sevdiyim iki rəng var - qara və boz. Rənglər iç dünyamızın eksidir, mənəcə.

... Bəli, Sona xanımla növbəti bir səhbətin də yekununa gəlib çıxdıq. Düşünürəm ki, səmimi, duyğusal, bir az da düşündürəcü bir zaman kəsiyi yaşıdıq. Çünkü xatirələr də çözüldü, arzular da diliə gəldi. Və mən bir daha tanıdım, şəxsiyyətinə, xanımıliga qibə etdiyim Sona Çərkəzi bir daha sevdim. Sevinirəm ki, onu hər dəfə özüm üçün kəşf edəndə mənim ürəyimdə də çox duyğular, arzular təzələnir. Ona görə ki, onun içində yaşıtlıqları - həyat eşqi, özünə inamı, ailəsinə, sevgisinə, ətrafına bağlılığı nə qocalmır, nə də yaşaşır. Əksinə, hər gün cilalanır, hər gün təzələnir. Deməli, bu həyat eşqidir. Həyat eşqiniz sönməsin, Sona xanım! Qarşidan gələn bayramınız mübarək olsun! Siz həyatda tanıdım, el-obamda, ətrafında

görüb, xəyalında yaşatdığını, arzuladığım Azərbaycan qadınının çox mükməm bir təmsilcisişim. Düşünür və inanıram ki, hər bir ailədə sizin kimi xanıma xüsusi yer, ehtiyac var və sizin əllerinizin bəzədiyi bayram süfrəsinin də özəllikləri fərqlidir.

Fəridə RƏHİMLİ

P.S. oxucularımıza Sona xanım Çərkəzin iki şeirini təqdim edirik:

Necə oldu?

Yurdumuzu görəmmədim,
gördüyümə Vətən dedim.
Gözlərimi açar-açmaz
qəribliyin dadın bildim.
Bu dərd qalib qubar oldu,
qəlb göynədi, gözlər doldu.
Yanağından qan damanın
rəngi birçə gündə soldu...
Dağdan arana enənlər
dözməyib ködüdü dünyadan.
Qanovuzdan don geyənlər
geymə geymədi cunadan.
Ayrılıq dəmrov kimiymiş,
gündə bir az dərinləşdi,

Dərman-dava tapılmadı
düşən yeri delib deşdi...

Hani ağlar qalan dağlar,
harda qaldı, necə oldu?
Ora gedə bilməmeyim
köksümün altında qordu...

Son sözümüz deməyəcəm
damarımda qanım dondu,
Gözlərim qaldı yollarda
yollar gözlərimi yordu,
yollar gözlərimi yordu...

Atam evində...

Yolum kəndə düşmüşdü
gülərin bir günündə,
gedib atam evində
əriyin altda baxdım,
Yox idi kürsüsündə
çox sevdiyi yatağı,
Yəqin dönen deyildi
yığılmışdı ta taxtı...
Bilə-bilə ki, artıq
atam yoxdur dünyada,
Anlamadım gözlerim
kimi gəzdi orda?
Boylandım otağına
bomboş idi otağı,
Min şükür Yaradana

gur yanırı çırığı.
Yayın cirhacırında
bədənim bumbuz oldı,
Boylandım sağa-sola
əlim saçımı yoldu...
Başımı dala əyib
göyün üzünə baxdım,
Buludlar topa-topa
göyün üzündə axdı,
Və ata evimizin
üstündən uzaqlaşdı.
Birdən özümə gəlib
anladım ki, atamın,
Nə səsi vardi orda
nə də artıq nəfəsi,
Atalı günlərimin
solmuşdu xatırəsi.
Əkdiyi ağacların
boyunları bükükdü,
Bəlkə elə deyildi,
mənə elə görküdү.
Şükr elədim Allaha,
orda yaşıyan da var,
Qürurla, ləyaqətlə
adın daşıyan da var.
Amma nə danım ki, mən,
atam deyildi onlar,
atam deyildi onlar...